ТВОРЧІСТЬ АХЛЯМ МУСТАГАНЕМІ В КОНТЕКСТІ АРАБСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Андрусенко А. М.

Кінець двадцятого століття і початок нового тисячоліття позначені у арабській культурі бурхливим розвитком жіночої літератури. Якщо в попередні періоди йшлося здебільшого про творчість окремих письменниць, які привернули увагу критиків, то тепер можна говорити про справжній розквіт жіночого сегмента арабської літератури. Визнання критики здобувають твори Лейли Ба'альбакі, Кулєт Хурі, Гади Саман, Ханан аш-Шейх, Хаміди На'на', Годи Баракат, Сахр Халіфи, які посідають вже традиційно високі місця у рейтингах, здобувають престижні літературні премії. Однією з найяскравіших представниць жіночого дискурсу в арабській літературі є алжирська письменниця Ахлям Мустаганемі, творчість якої дозволяє зробити висновки щодо особливостей становлення жіночої арабської літератури.

Твори Ахлям Мустаганемі з'явилися на тлі бурного розквіту і розмаїття жіночої літератури в арабському світі, що характерні для кінця минулого століття. Жінки-письменниці з особливою увагою вивчали твори своїх попередниць, прагнули відчути свою належність до давньої літературної традиції, що бере свій початок із джагилійської епохи, але позбавленої тяглості і дуже непослідовної.

Виникнення жіночої традиції в арабській літературі дослідники, зокрема Бусейна Ша'бан, пов'язують з іменем ліванки Зейнаб Фавваз та її романом „Найкращі результати" („حسن العواقب"), який побачив світ у 1899 році в Каїрі, що на 15 років раніше, ніж публікація роману „Зейнаб" Мухаммада Хусейн Гайкаля, який донедавна вважався першим романом в арабській літературі [بثينة شعبان، ١٩٩٩: ٤٧-٥٢]. „Найкращі результати" Зейнаб Фавваз, „Чоловіче серце" („قلب الرجل") Лябіби Гашем і „Витвір мистецтва і серце" („بديعة و فؤاد") 'Афіфи Карам (видані відповідно у 1899, 1904, 1913 рр.) заклали підвалини подальшої арабської жіночої літератури і позначилися на творчості наступниць.

Пройшовши складні етапи розвитку від наслідування авторитетних чоловічих текстів наприкінці 40-х рр., відчайдушних спроб самототожності в 50–60-х рр. і до вироблення власного стилю письма, на зламі століть жіноче письмо посідає чільне місце в арабській літературі.

На думку сирійської дослідниці Бусейни Ша'бан, творчість Хаміди На'на', Ханан аш-Шейх, Годи Баракат, Емілі Насралла, Ахлям Мустаганемі можна вважати початком нового етапу в історії жіночої арабської прози [بثينة شعبان، ١٩٩٩: ١٦٣]. Зокрема вона зазначає, що на популярність літературного доробку арабських письменниць значно вплинули переклади англійською мовою їх творів. Особливістю жіночої прози цього етапу є вироблення власного стилю письма, відмінного від стилю чоловіків. Характерною рисою їх творчості стало те, що проблема патріотизму як найголовніша в їх творчості – водночас й одна з найважливіших у арабській літературі другої половини XX століття загалом – нерозривно зливається з проблемою жіночої емансипації.

Однією з найцікавіших представниць жіночого арабського дискурсу є Ахлям Мустаганемі, перша алжирська письменниця, яка вдалася до арабської мови у своїй творчості. Її батько, виходець з алжирського провінційного центру Константини, Мухаммад аш-Шаріф втратив двох братів у антифранцузьких виступах в середині 40-х рр. Аш-Шаріфа переслідувала французька поліція через його політичну активність, тому він разом з усією родиною переїхав до Тунісу, де і побачила світ Ахлям Мустаганемі (1953р.). Коли в 1954 році розпочалася Алжирська революція, будинок Мустаганемі в Тунісі став притулком для повстанців проти французької окупації Алжиру.

Після проголошення незалежності Алжиру 1962 року родина повернулася на батьківщину та оселилася в столиці Алжир. Ахлям однією з перших зі свого покоління отримала середню освіту арабською мовою.

Невдовзі після досягнення письменницею повноліття Мухаммад аш-Шаріф захворів на нервовий розлад. Щоб якимось чином підтримати родину, Ахлям Мустаганемі була змушена працювати на алжирській радіостанції ведучою у вечірній програмі „Поголоски" („همسات"), де вона виявила себе як багатонадійна

поетеса, виступивши з першою поетичною збіркою „На пристані часу” („على مرفأ الأيام”), опублікованою в Алжирі в 1973 році. В 1976 році виходить друком її друга поетична збірка „Писання в момент огоління” („الكتابة في لحظة عري”).

В 1970-х рр. Ахлям Мустаганемі переїздить до Парижу, де виходить заміж за ліванського журналіста. Декілька років вона не займається літературною діяльністю, повністю присвятивши своє життя родині. Після отримання в 1980 році наукового ступеня доктора наук письменниця видає свій перший роман „Пам’ять тіла” („ذاكرة الجسد”) (1993). Цей роман отримав декілька літературних премій, зокрема премію „Нур” за кращий жіночий літературний твір арабською мовою (1996), премію Нагіба Махфуза з літератури (1998), здобувши, таким чином, надзвичайну популярність серед широкого кола читачів та критиків. Свій успіх вона підтвердила, опублікувавши романи „Хаос почуттів” („فوضى الحواس”) (1997) та „Прохожий повз ліжко” („عابر سرير”) (2003), які є продовженням першого.

Найцікавішим з точки зору жіночого письма та способів висвітлення типово жіночих проблем є роман „Пам’ять тіла”, основною темою якого є боротьба алжирського народу за незалежність. Цікавим для читачів виявляється також своєрідне трактування соціально-політичних подій у країні другої половини XX століття, яке докорінно змінює уявлення про більшість загальнолюдських цінностей. Авторка поєднує особисті проблеми з політичними проблемами, виставляючи на передній план проблему національної ідентичності. „Пам’ять тіла” є спробою відтворення фактів Алжирської революції 1954 року і подальших подій, використовуючи пам’ять як засіб для повернення втраченого.

Роман викладений у формі внутрішнього монологу головного героя Халіда, художника, який втратив ліву руку під час Алжирської революції, чиї думки спрямовані до молодої письменниці на ім’я Ахлям, доньки відомого революційного лідера Сі Тагіра, його бойового товариша та командира. Для Халіда героїня твору є одночасно і символом країни, і об’єктом кохання та пристрасті. Мустаганемі віднайшла тонкий зв’язок між сутністю країни та людською душею, які в більшості випадків відображають одне одного. Адже для головного героя

Ахлям або Хаят, друге ім'я героїні, стала його Константиною, його Алжиром.

يا امرأة كساها حنيني جنونا، و إذا بها تأخذ تدريجيا ملامح مدينة و تضاريس وطن.
[مستغانمي أحلام، ١٩٩٣: ١٣]

Жінка, від якої я божеволію, поступово постає переді мною у вигляді міста, Батьківщини.

Загалом в романі прослідковуються песимістичні ноти. Навіть будучи донькою видатного захисника вітчизни, Ахлям не здатна стати для головного героя ані мостом в минуле, ані мостом в краще, осяяне мріями колишнього революціонера, майбутнє, оскільки ця дівчина належить до нового покоління, яке підсумувало всю історію країни на двох сторінках. Їм настільки все набридло, що вони ладні проміняти традиційне арабське вбрання на сучасний модний одяг.

„Пам'ять тіла" – роман, який складається із ліричних відступів, роздумів, внутрішніх споглядань головного героя, на думку Кім Дженсен, заслуговує на високу оцінку [Jensen K., 2002]. Мустаганемі створила цікавий характер митця, який, незважаючи на пригнічений душевний стан, пропонує свою теорію розуміння ролі та значення мистецтва, знаходить в собі сили тверезо оцінити післяреволюційну соціально-політичну ситуацію в Алжирі і викрити недоліки правління панівної верхівки країни. Почуття пригніченості головного героя через кохання без взаємності збільшується в атмосфері суцільної скорботи: за Сі Тагіром, за Хассаном, братом Халіда, якого убили алжирці, а також за другом Зіядом, палестинським поетом, що загинув від рук ізраїльтян.

Варто наголосити на дивовижному умінні Мустаганемі підтримувати чоловічу, Халідову точку зору. Авторка звертається до прихованого способу вияву своїх тем: зокрема, знаходимо в тексті натяки на певні сексуальні фантазії, а в деяких уривках на сильний чоловічий егоцентризм та ревнощі, які значно розширювали горизонти переживань і пригод, що відбувалися з героями.

Письменниця зобразила крах у любовних стосунках чоловіка і жінки у зруйнованому внаслідок війни та колоніалізму суспільстві. Очевидно, що недосконала природа їх відносин стає символічною щодо невдалого досвіду післяреволюційного

Алжиру, який спричинив зародження на теренах країни корупції, збайдужіння, жорстокості, несвідомих нащадків.

Хоча роман „Пам'ять тіла" і був написаний на початку громадянської війни в Алжирі, коли список жертв вже налічував близько 10 тисяч постраждалих, в творі присутнє погане передчуття, що пророчить лихо в майбутньому. *„Жителі Константини повертаються додому на весілля або на похорон"* [مستغانمي أحلام، ١٩٩٣], – як зазначив Хассан, брат Халіда, якого пізніше було вбито в сутичках між алжирцями. За словами молодої письменниці Ахлям: „ إننا نكتب الروايات لنقتل الأبطال لا غير و ننتهي من الأشخاص الذين أصبح وجودهم عبئا على حياتنا فكلما كتبنا عنهم فرغنا منهم.. و امتلأنا بهواء نظيف" [مستغانمي أحلام، ١٩٩٣: ١٨] („Ми пишемо романи лише для того, щоб вбити їх героїв, щоб позбутися тих, чиє перебування стало для нас настягарем. Кожного разу, як ми про них напишемо, ми їх позбудемося... і наші легені наповняться чистим повітрям"). Заяви Ахлям Мустаганемі про інтимний зв'язок між смертю, коханням та мистецтвом вкотре підтверджують трагічність алжирської історії. Крім того, вражає надзвичайно ніжне і щире зображення картини повернення головного героя на батьківщину.

Кім Дженсен назвала роман „більше, ніж просто любовною історією; алегорією нещасливої долі Алжиру та, можливо, всього арабського світу в їхній бортьбі за свободу. [Jensen K., 2002].

Гостра виразність, самобутність сюжетно-композиційних прийомів супроводжується надзвичайною простотою: проста композиція окремих образів, чітка і міцна композиція роману. Сила роману в умінні авторки ліпити людські постаті через поглиблені, точні і влучні характеристики.

Варто наголосити на тому, що роман „Пам'ять тіла" Ахлям Мустаганемі має неабияку літературну вартість. Крім того, аналізуючи весь прозаїчний доробок алжирської письменниці можна з упевненістю сказати, що у її творчості жінка стає суб'єктом та об'єктом твору, зображає свій світ у відповідності до філософії жіночого письма, де наративне "я" є жіночим, якщо виявляє свою стать, внутрішні і конкретні знання про буття жінкою. Авторка звертається до інтимної сфери жіночої екзистенції, особливо у другому романі „Хаос почуттів" (فوضى"

"الحواس"). У читача складається враження, що досвід її героїнь був або міг бути також її досвідом. Письменниця обирає типово "жіночі" види оповіді (використання форм щоденника, листування) та вдається до біографії-історії, яка розповідається з використанням особистого досвіду. Проза Ахлям Мустаганемі є вільною, відкритою, фрагментарною, її думки звучать скоріше як припущення, ніж як ствердження. Вона наголошує на типово жіночих способах сприйняття та відтворення світу. Мустаганемі відзначається яскравою індивідуальністю і неповторністю стилю. Своєрідність світосприйняття письменниці трансформувалася у її власну концепцію символічного трактування відносин між чоловіком та жінкою, зв'язку між суспільним та приватним, загальноприйнятих людських норм, які жіноче письмо починає переглядати і осмислювати із специфічно жіночої точки зору.

Всі ці особливості визначають місце Ахлям Мустаганемі в сучасній арабській жіночій літературі, а також окреслюють шляхи подальшого розвитку жіночого письма, яке не є відображенням якогось певного усталеного стилю, а лише відтворенням унікального жіночого "я". Дослідження творчості Мустаганемі Ахлям дозволяє зробити висновок про необхідність уважного вивчення арабського жіночого письма як літературознавчої практики, яка посідає значне місце у письменстві багатьох країн, серед яких арабські країни не є винятком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ahlam Mostaghanemi. Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa. The Gale Group, Inc, 2004. *Answers.com* 13 Feb. 2007. http://www.answers.com/topic/ahlam-mostaghanemi

2. Badran Margot, Cooke Miriam. Opening the Gates: An Anthology of Arab Feminist Writing. – Bloomington: Indiana University Press, 2004. – 461 p.

3. بثينة شعبان. 100 عام من الرواية النسائية العربية. – بيروت، ١٩٩٩. ٢٤٧ ص.

4. Jensen Kim. A Literature Born from Wounds: Ahlam Mostaghanemi's "Memory in the Flesh" // Al Jadid Magazine. – 1999. – Vol. 5, no. 29.

5. مستغانمي أحلام. ذاكرة الجسد. – بيروت: دار الآداب، ١٩٩٣
6. مستغانمي أحلام. فوضى الحواس. – بيروت: دار الآداب، ١٩٩٨
7. مستغانمي أحلام. عابر سرير. – بيروت: دار الآداب، ٢٠٠٤